

Článek Respektu - 06/05

Jak změnit přijímačky

Systém zkoušek na střední školy lze snadno zlepšit

I ten, kdo zrovna nemá doma patnáctiletého potomka, si musel všimnout paniky, která letos vypukla kolem přijímacích zkoušek na střední školy; stačí číst noviny. Rodiče i děti vědí, že volba školy bude letos ještě riskantnějším počinem než dosud. Náročné a dobré školy si zase uvědomily, že vybrat děti s odpovídajícími studijními předpoklady bude obtížnější. Změnu přitom přineslo pár omezujících paragrafů nového školského zákona. Internetovou protestní petici už podepsalo patnáct tisíc signatářů – rodičů, ředitelů i odborníků na školství. Aby nebylo pochyb: starý systém přijímaček byl špatný. Ale ten nový je ještě horší. Stačily by přitom relativně malé změny, aby se situace výrazně zlepšila.

Jirka a Lucie

Slabiny starého systému lze místo dlouhého abstraktního vysvětlování předvést na následujícím příkladu. Při loňských přijímačkách si patnáctiletý Jirka a jeho rodiče z menšího jihočeského města seřadili čtyři střední školy. Na první místo dali vzdálené a náročné gymnázium. Pak následovalo o něco horší gymnázium přímo ve městě a průmyslovka, na konci zůstalo neoblíbené místní učiliště. Zákon tehdy povoloval dvě přihlášky na státní školy, Jirka si tedy vybral obě gymnázia. V prvním případě si nevedl u zkoušek špatně, ale kvůli velkému zájmu zůstal „pod čarou“. Druhé gymnázium mělo přijímačky ve stejném termínu, a co hůř – už v prvním kole se zcela zaplnilo uchazeči (leckdy méně nadanými než Jirka), takže další kolo už se nekonalo. Nezbylo než měsíc čekat, zda po druhém kole, jehož se Jirka vůbec nemohl zúčastnit, nezbude místo aspoň na průmyslovce. O učňák se strachovat nemusel, tam berou každého. V pouhých patnácti letech tak systém přijímaček učinil konec Jirkovým nadějím a jeho rozletu.

Tento špatný systém platil po celá 90. léta. Nová úprava přinesla jedno drobné vylepšení a jeden větší problém. Jirkova mladší sestra Lucie si bude letos druhou přihlášku podávat až v kole druhém (kdyby býval měl tuto možnost Jirka, byl by se mohl hned přihlásit na průmyslovku). Výrazné zhoršení však nastalo kvůli tomu, že pravidlo jediné první přihlášky se rozšiřuje i na školy soukromé. Kdyby byla v Jirkově okolí přijatelná soukromá škola a rodiče by byli ochotni platit školné, byla by to cesta z nouze. Lucie už nemá mít ani tuto šanci.

Liberální řešení

Systém přijímaček by měl efektivně nakládat s talenty, měl by být přehledný a s minimem rizika pro rodiče a děti a neměl by být příliš administrativně náročný pro školy. Dosavadní systém, zvláště po nové úpravě, nespĺňuje první dva požadavky. Jednou z možných alternativ by byl zcela liberální systém po vzoru přijímaček na vysoké školy. Tam není počet přihlášek omezen a termíny testů pro uchazeče si každá fakulta vyhláší sama. Nedejme se zmást tím, že fakult je v absolutních číslech méně: v reálu se dá počet středních škol přicházejících v úvahu, tedy v rozumném dosahu a odpovídajících žakovým dispozicím a schopnostem, zpravidla spočítat na prstech jedné ruky. (Tak to platí pro většinu země, výjimkou je bohatá nabídka v Praze a několika větších městech.) Na část rodičů by nicméně absolutně liberální systém mohl působit nepřehledně, pokud by měli shánět informace od každé školy zvlášť.

Protipólem k liberálnímu systému by byl systém založený na celostátní jednotné zkoušce v deváté třídě, podle jejíchž výsledků by si školy žáky vybíraly. Celostátně organizované zkoušky by však byly administrativně velmi náročné, jejich obsah by nemusel mnoha školám vyhovovat a zkoušky by mohly nežádoucím způsobem pokrývat zaměření a obsah výuky na základních školách. O této nesvobodné alternativě by snad nebylo třeba se zmiňovat, kdyby o ní neuvažovala část úředníků ministerstva školství.

Stačí dva termíny

Největší šanci na prosazení by měly mírné změny původního systému, jež by přitom vedly k výraznému zlepšení. Řekněme něco v následujícím smyslu. Tak jako v systému platném ještě loni by se v prvním kole podávaly dvě přihlášky na školy státní a libovolný počet přihlášek na školy soukromé. Zásadní úpravou by bylo stanovení dvou termínů zkoušek už pro první kolo, nejlépe v pátek a hned následující pondělí. Žák by tak v prvním kole mohl zkusit štěstí na obou státních školách.

Po prvním kole by školy vyhlásily výsledky – na seznamu by byli jak přijatí žáci, tak čekatelé pro případ, kdy se některý z přijatých do určité lhůty na školu nezapíše. Po termínu by právo zápisu propadlo. V druhém kole by již vše mohlo pokračovat jako dnes. Jedinou komplikací by bylo, že školy by musely připravit a vyhodnotit při každém ze dvou termínů jinou sadu testů. I takový systém by měl daleko k dokonalosti. Avšak rozmístění žáků podle jejich talentu a osobních tužeb by se jednoznačně zefektivnilo. A především: rodiče by byli méně traumatizováni při volbě školy, uchazeči při zkouškách a výrazně by ubylo nešťastných případů nadaných dětí končících ve školách, které nedokáží naplnit jejich předpoklady.

Autor je ekonom, přednáší na CERGE-EI.

Autor: **Daniel Münich**